دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر
فصلنامه‌ی علمی-پژوهشی فضای جغرافیایی

سال شانزدهم، شماره‌ی ۵۳
بهار ۱۳۹۵، صفحات ۳۷-۲۳

محمد شوکتی آمقانی[۱]
رضا اسحاقی[۲]
احد ماهری[۳]
روح‌اله رضائی[٤]
حسین شعبانعلی فمی[٥]

بررسی موانع توسعه گردشگری در مناطق روستایی شهرستان اسکو (مطالعه موردی: روستای ساحلی آق‌گنبد)

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۰٤/۲۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۰۱/۳۱

چکیده

اکنون که مناطق روستایی کشور با مشکلاتی همچون بیکاری، بهره‌وری پایین کشاورزی، مهاجرت روز افزون به شهرها و حاشیه‌نشینی مواجه‌اند، توسعه گردشگری روستایی می‌تواند در جهت رفع این مشکلات مؤثر واقع شود. با توجه به اهمیت موضوع، این تحقیق به‌صورت توصیفی-پیمایشی و با هدف بررسی موانع توسعه گردشگری در روستای ساحلی آق‌گنبد از توابع شهرستان اسکو واقع در استان آذربایجان‌شرقی انجام گرفت. جامعه آماری این تحقیق را ۷۵۹ نفر از روستاییان روستای آق‌گنبد تشکیل می‌دادند که بر اساس جدول کرجسی-مورگان، تعداد ۲٤۰ نفر از آنان از طریق نمونه‌گیری تصادفی برای انجام تحقیق انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه استفاده

۱- دانشجوی دکتری توسعه کشاورزی دانشگاه تهران. E-mail: Mohammad_bts@yahoo.com
۲- دانشجوی دکتری ترویج کشاورزی دانشگاه تهران.
۳- دانش آموخته کارشناسی ارشد پژوهش اجتماعی واحد علوم و تحقیقات تهران.
٤- دانشیار گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی دانشگاه زنجان.
٥- دانشیار دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی دانشگاه تهران.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

شد که روایی آن با نظر پانلی از اعضای هیات علمی دانشگاه تهران مورد تأیید قرار گرفت. برای تعیین پایایی ابزار تحقیق، پیش‌آزمون انجام گرفت که مقدار آلفای کرونباخ محاسبه شده برای مقیاس اصلی پرسشنامه یعنی موانع توسعه گردشگری روستایی ۰/۹۷ بود. نتایج کسب شده از تحلیل عاملی نشان داد که سه عامل زیرساختاری-رفاهی، اجتماعی-فرهنگی و سازمانی-ساختاری در حدود ٦۰/٥٦ درصد از واریانس کل موانع توسعه گردشگری در روستای آق‌گنبد را تبیین می‌نمایند.

کلید واژه‌ها: توسعه گردشگری، توریسم روستایی، شهرستان اسکو، گردشگری روستایی.

مقدمه

منبع عمده درآمد خانوارهای روستایی در کشورهای درحال‌توسعه از بخش کشاورزی تأمین می‌شود و این بخش نقش مهمی در تأمین امنیت غذایی روستاها و شهرها دارد؛ با این وجود بخش کشاورزی به‌تنهایی قادر به ایجاد فرصت‌های شغلی کافی برای جمعیت در حال افزایش روستایی نیست و لازم است که توسط فعالیت‌های غیر زراعی نظیر گردشگری روستایی، صنعت و خدمات کامل شود. بر این اساس، انگیزه زیادی در سیاست‌گذاران توسعه روستایی برای توسعه متعادل فعالیت‌های غیر زراعی و در رأس آن گردشگری روستایی از طریق رفع موانع توسعه آن برای رسیدن به توسعه پایدار ایجاد شده است (مهتا[6]، ۲۰۰۲: ۸).

در عصر حاضر، گردشگری و اقتصاد گردشگری در حال تبدیل به یکی از سریع‌ترین صنایع رو به رشد جهان بوده و ابزاری برای ایجاد درآمد ملی و از اصلی‌ترین ارکان اقتصادی جهان و نیز از مفاهیم، اشکال و ارکان توسعه پایدار قلمداد می‌شود (راتاناسوونگچی[7]، ۱۹۹۸: ۵). گردشگری روستایی از نیمه دوم قرن هجدهم در مناطق روستایی انگلستان و اروپا (شارپلی[8]، ۱۹۹۷: ۱۰) و در سایر کشورهای توسعه‌یافته جهان از قرن بیستم میلادی به‌صورت عمده‌ای افزایش یافته و در توسعه اجتماعی و اقتصادی این مناطق نقش کلیدی را ایفا نموده است (پرالس[9]، ۲۰۰۲: ۱۱۱۲)؛ و مدت زمان درازی است که در بخش‌های خاصی از اروپا به‌عنوان یک شتاب‌دهنده مؤثر برای بازسازی اجتماعی-اقتصادی مناطق روستایی به رسمیت شناخته شده است (هی[10]، ۲۰۰۳: ۷۸). امروزه گردشگری روستایی

6- Mehta
7- Rattanasuwongchai
8- Sharply
9- Perales
10- He

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

توانسته است در بسیاری از کشورهای درحال‌توسعه جهان، توجه بسیاری از گردشگران را به خود جلب کند. گردشگری روستایی با تنوع بخشیدن به اقتصاد روستایی و بهبود وضعیت زندگی مردم محلی به‌عنوان ابزاری برای توسعه روستایی به‌کار می‌رود (باتلر و همکاران[11]، ۱۹۹۸: ۲۲؛ سقایی، ۱۳۸۲: ٤٥). گردشگری و توسعه آن ابزاری برای برنامه‌ریزی توسعه و روستاها به‌شمار می‌آید. گردشگری به شکوفایی اقتصاد روستایی و ایجاد راهی برای عرضه تولیدات محلی و ایجاد ارزش افزوده بسیار کمک می‌کند (آگوستین[12]، ۱۹۹۸: ۲۰)؛ چراکه توسعه گردشگری روستایی به‌عنوان بخشی ارزشمند و رشد یابنده در زمینه‌ی رهیافت اقتصادی مطرح است (شارپلی، ۱۳۸۰: ۵۰).

در خصوص مفهوم گردشگری روستایی می‌توان آن را شامل هر نوع فعالیت تفریحی و گذران اوقات فراغت است با دریافت خدماتی از قبیل غذا، محل اقامت و محصولات محلی از ساکنان محلی در مکانی که از نظر قوانین و مقررات جاری کشور یا از نظر ماهیت اقتصادی و فرهنگی روستا در نظر گرفت (افتخاری و قادری، ۱۳۸۱: ۲۸). با توجه به دیدگاه اکثر محققان، توسعه گردشگری در نواحی روستایی با پیامدهای مثبت خود مانند متنوع سازی اقتصاد روستایی، زمینه‌سازی برای رشد اقتصاد روستایی، اشتغال‌زایی و توزیع بهینه اشتغال و افزایش درآمد خانوارهای روستایی، کاهش فقر و مهاجرت‌های روستایی و امکان جمعیت‌پذیری، بهبود زیرساخت‌ها می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای توسعه روستایی به‌کار رود (پاپ‌زن و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۰؛ مطیعی لنگرودی، ۱۳۷۵: ۸۵؛ قادری،۱۳۸۳: ٤٠؛ هلند و همکاران[13]، ۲۰۰۳: ۱۵؛ باتلر و همکاران، ۱۹۹۸: ۲۰؛ سبله[14]، ۲۰۱۰: ١٤٠) چرا که دلیل اصلی توجه به توسعه گردشگری روستایی، غلبه بر پایین بودن سطح درآمد و ارائه فرصت‌های جدید شغلی و تحولات اجتماعی در جامعه روستایی است (مطیعی لنگرودی و نصرتی، ۱۳۹۰: ۷۲). به بیان ساده‌تر، توسعه گردشگری و توسعه روستایی دو عامل مرتبط با یکدیگرند که توسعه هرکدامشان تأثیری مثبت بر دیگری دارد (آرنتزن و همکاران[15]، ۲۰۰۷: ۵۰).

وجود پتانسیل‌های طبیعی و چشم‌اندازهای زیبا در نواحی روستایی به‌عنوان جایگاه و مکانی در جهان امروز مطرح می‌شود که جمعیت برای گریز از فشارهای روانی ناشی از شهرنشینی می‌تواند به دامن طبیعت پناه ببرد (فرجی سبک‌بار و همکاران، ۱۳۹۱: ٢٦-١). از طرف دیگر مواردی همچون گرایش روستاییان به زندگی شهری، هجوم جمعیت روستایی برای مهاجرت به شهرها و در مجموع توسعه پایدار از مهم‌ترین چالش‌هایی هستند که روستاهای کشورهای جهان سوم با آن روبرو هستند (افتخاری و قادری، ۱۳۸۱: ٤١-٢٣).

11- Butler et al
12- Augustin
13- Holland et al
14- Sebele
15- Arntzen et al

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

اساس گردشگری روستایی، تلفیق چشم‌اندازهای محیط‌زیست، فعالیت‌های مزرعه و فرهنگ‌های خاص موجود در روستا هست که از یک طرف زمینه تفریح و تنوع را برای گردشگران فراهم می‌کند و از طرف دیگر باعث ایجاد فرصت‌های شغلی و کسب درآمد برای افراد محلی می‌شود. ایجاد این فرصت بدون تخریب محیط‌زیست و منابع طبیعی مدنظر قرار دارد. به‌طوری‌که توسعه گردشگری روستایی بر آن است تا فشار بین ابعاد پایداری را تعدیل کند. توسعه گردشگری روستایی با تأثیرگذاری در ابعاد پایداری اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی مناطق روستایی، ضمن جلب مشارکت روستاییان در توسعه اقتصاد روستایی، منطقه‌ای و ملی با پتانسیل حفظ و حمایت از منابع طبیعی و محیط‌زیست موجب تحقق توسعه پایدار روستایی می‌شود (لی[16]، ۲۰۰۵: ۱۳۵؛ باتلر و همکاران، ۱۹۹۸: ۳۰؛ افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۰-۲۳). جهت افزایش درآمد و ایجاد یک جامعه همگن در مناطق روستایی کم‌تر توسعه‌یافته، تصور می‌شود که توسعه گردشگری نیروی محرکه قابل‌توجهی برای رفع فقر، توسعه پایدار و حفاظت محیط‌زیست است (ریان[17] و همکاران، ۲۰۰۹: ٦۰)، درحالی‌که با توجه به فرسایش خاک، وضعیت ناگوار آب‌های زیرزمینی و دیگر منابع طبیعی محدود مورد نیاز جهت انجام فعالیت‌های زراعی این امر برای مناطق روستایی اجتناب‌ناپذیر شده که به دنبال استفاده جایگزین برای این منابع محدود محلی باشند (لیو[18]، ۲۰۰٦: ۸۷۸).

با توجه به مطالب اشاره شده در خصوص اهمیت و نقش کلیدی گردشگری در توسعه روستایی، نکته‌ای که باید بدان توجه نمود بحث توسعه پایدار و متوازن گردشگری روستایی است که این امر نیز به‌دلیل وجود موانع و تنگناهای مختلف در مسیر توسعه، به‌خودی‌خود محقق نمی‌شود. بر این اساس هدف این تحقیق آن است که با مطالعه گردشگری روستای آق‌گنبد به‌عنوان مطالعه موردی در دهستان جزیره‌ی بخش ایلخچی شهرستان اسکو و پس از انجام مطالعات میدانی لازم و تحلیل وضعیت گردشگری روستای مورد مطالعه، موانع توسعه گردشگری این منطقه را شناسایی نموده و در نهایت راهکارهای کاربردی مناسب را در جهت رفع این موانع ارائه کند.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

عبارات مختلفی برای توصیف گردشگری در مناطق روستایی وجود دارد که اهم آن‌ها عبارت‌اند از: گردشگری مزرعه، گردشگری کشاورزی و اکوتوریسم (بیتون[19]، ۲۰۰٦: ٤۰). طبق تعریف سازمان توسعه و همکاری‌های

16- Li
17- Ryan et al
18- Liu
19- Beeton

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

اقتصادی[20] گردشگری روستایی آن نوع گردشگری است که در حومه شهرها صورت می‌گیرد (ریکل و همکاران[21]، ۲۰۰۰: ۲۰). همان‌طور که اشاره شد موانع بسیاری بر توسعه گردشگری روستایی مؤثرند که در ادامه بر اساس مطالعات تجربی انجام گرفته به برخی از مهم‌ترین آن‌ها اشاره شده است.

زاهدی (۱۳۷۷) در تحقیق خود با عنوان زمینه‌ها و موانع توریسم در استان کرمانشاه به این نتایج دست یافت که موانع توسعه گردشگری شامل مواردی همچون عدم ارتباط و هماهنگی کافی بین سازمان‌ها و مؤسسات، عدم تبلیغات و اطلاع‌رسانی، نبود امکانات و خدمات رفاهی، بی‌توجهی و ناآگاهی مردم از تأثیرات اقتصادی گردشگری می‌باشند. مدهوشی و ناصرپور (۱۳۸۲) در تحقیق خود با عنوان ارزیابی موانع توسعه صنعت گردشگری استان لرستان به این نشان داد که تعدد مراکز تصمیم‌گیری، ضعف بازاریابی، ضعف امکانات زیربنایی و خدمات گردشگری و فقدان فرهنگ پذیرش گردشگر از جمله موانع توسعه صنعت گردشگری می‌باشند. جنگ‌چی کاشانی (۱۳۸۳) در پژوهش خود با عنوان نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی منطقه ریجاب کرمانشاه اظهار می‌دارد اگر منطقه‌ای از نظر جاذبه گردشگری غنی باشد ولی از لحاظ امکانات رفاهی مورد توجه قرار نگیرد در پذیرش گردشگر با شکست مواجه می‌شود. در این زمینه نتایج پژوهش رضایی (۱۳۸٤) نیز نشان داد که نبود امکانات و تأسیسات رفاهی یکی از مشکلات گردشگری نواحی روستایی چهارمحال و بختیاری است. موسایی (۱۳۸۳) در پژوهش خود در خصوص "تخمین تابع تقاضای توریسم در ایران" بیان می‌دارد که متغیر احساس ناامنی مانع اصلی در جذب گردشگر است. وی معتقد است که احساس امنیت، مسئله عاطفی-فرهنگی است و با انتقال مناسب آگاهی‌های واقعی در مورد ایران و دادن آموزش لازم به شهروندان و نیز گسترش فعالیت‌های فرهنگی، می‌توان احساس امنیت را ایجاد کرد و به درآمدهای ارزی کلانی دست یافت. بر اساس یافته‌های تحقیق صادقی (۱۳۸٤)، "توریسم روستایی، جاذبه‌ها و موانع گسترش" برای توسعه گردشگری در غرب کشور باید فرهنگ‌سازی شود و تبلیغات بسیاری صورت گیرد تا با برنامه‌ریزی مناسب منافع فراوانی نصیب جوامع روستایی گردد. صادقی (۱۳۸٤) در تحقیق خود با عنوان جاذبه‌ها و موانع گسترش توریسم روستایی در مناطق روستایی شهرستان پاوه به این نتیجه دست‌یافت که تنوع تبلیغات، نحوه تبلیغات و علائم راهنما در جذب گردشگر تأثیرگذار است.

توکلی و هدایتی (۱۳۸۷) نیز در پژوهش موردی‌شان عدم سرمایه‌گذاری مناسب و کافی در بخش‌های زیربنایی، کمبود زیرساخت‌های گردشگری، ضعف شدید تبلیغات و اطلاع‌رسانی، فقدان نیروهای کارآزموده و مسلط به زبان‌های خارجی و نبود تابلوهای راهنمایی و زبان لاتین را جزو کاستی‌های گردشگری برشمرده‌اند. پاپ‌زن و

20- Organization of Economic Co-Operation and Development
21- Reichel & et al

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

همکاران (۱۳۸۹) در تحقیق خود با عنوان مشکلات و محدودیت‌های گردشگری روستایی به این نتایج دست یافتند که مشکلات گردشگری روستایی در روستای حریر عبارت‌اند از: فقدان امکانات زیربنایی و رفاهی، عدم درک صحیح روستاییان و مسئولان از گردشگری روستایی، کم‌رنگ شدن جاذبه‌های فرهنگی روستا، فقدان شبکه اطلاع‌رسانی صحیح و به‌موقع، عدم حمایت و توجه کافی دولت. بهرامی (۱۳۸۹) در بررسی قابلیت‌ها و تنگناهای توسعه گردشگری روستایی در استان کردستان دریافت که مهم‌ترین مشکلات توسعه گردشگری روستایی در منطقه مورد مطالعه در قالب چهار دسته موانع اقتصادی، اجتماعی، اکولوژیکی و نهادی قرار می‌گیرند.

ضرابی و همکاران (۱۳۹۰) در تحقیق خود با عنوان برنامه‌ریزی توسعه گردشگری با استفاده از مدل سوات[۲۲] به این نتایج دست یافتند که در زمینه‌ی توسعه صنعت گردشگری در شهرستان نورآباد ممسنی موانعی از قبیل موانع سازمانی و ساختاری، موانع فرهنگی-اجتماعی، موانع موجود در بازار، موانع زیربنایی، موانع آموزشی و کمبود نیروی انسانی متخصص در حوزه گردشگری و راهنمایی گردشگران، عدم فعالیت کافی برای آموزش مردم بومی در مناطق مختلف دارای جاذبه‌های گردشگری و غیره وجود دارد که برای توسعه صنعت گردشگری شهرستان باید سعی در برطرف کردن موانع نمود تا از این طریق زمینه شکل‌گیری انواع گردشگری در این شهرستان مهیا شود. نتایج تحقیق کرمی دهکردی و کلانتری (۱۳۹۰) تحت عنوان شناسایی مشکلات گردشگری روستایی استان چهارمحال و بختیاری با استفاده از تکنیک تئوری بنیانی بیانگر آن است که موانع توسعه گردشگری روستایی در این استان شامل مشکلات زیرساختی، بازاریابی، بهداشت و سلامت، کم‌رنگ شدن جاذبه‌های فرهنگی، عدم درک صحیح از گردشگری، فقدان انگیزه در مسئولان محلی، تعصبات قومی-قبیله‌ای، فقدان برنامه‌ریزی و همچنین پژوهش و نظارت، مشکلات مربوط به منابع انسانی، مشکلات گردشگری و مقوله دولت و مشکلات مربوط به صنایع‌دستی است.

عبدالمنافی و ازکیا (۱۳۹۰) در بررسی عوامل موثر بر صنعت گردشگری در منطقه روستایی کلاردشت نشان دادند که نامناسب بودن زیرساخت‌های محیطی و کالبدی، از بین رفتن اراضی کشاورزی، نامناسب بودن راه‌ها و ترافیک بین شهرها در تعطیلات و نامناسب و ناکافی بودن تسهیلات اقامتی و رفاهی، به ترتیب از مهم‌ترین نقاط ضعف و مشکلات گردشگری در مناطق روستایی کلاردشت به‌شمار می‌روند. قبادی و همکاران (۱۳۹۱) در مطالعه‌ای به بررسی وضعیت گردشگری روستایی در روستای خانقاه از دیدگاه اهالی روستا پرداخته‌اند. بر اساس نتایج به‌دست آمده مشخص شد که گردشگری در روستای خانقاه با مشکلات متعددی همچون کمبود امکانات زیرساختی و رفاهی، پایین بودن سطح آشنایی و آگاهی روستاییان و مسولان پیرامون گردشگری روستایی و مزایای آن،

22- Swot

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

تاثیرپذیری منفی فرهنگ مناطق روستایی به دلیل افزایش ارتباطات مردم محلی، نبود برنامه‌ریزی منسجم از سوی نهادهای دولتی مرتبط و عدم ارایه حمایت‌های لازم از سوی آن‌ها مواجه است.

راسور[۲۳] (۲۰۱۲) در مطالعه خود پیامدها، فرصت‌ها و مشکلات گردشگری روستایی در کشورهای آسیایی به‌ویژه هند را مورد بررسی قرار داده است. با توجه به نتایج تحقیق مشخص شد که نبود آموزش‌های مرتبط برای افراد محلی، مشکلات مربوط به زبان افراد محلی و عدم توانایی آن‌ها در برقراری ارتباط مناسب با گردشگران، نارسایی قوانین و مقررات در حوضه گردشگری روستایی، ضعف زیرساخت‌ها و کمبود منابع مالی، ضعف زیرساخت‌های ارتباطی در روستاها و کمبود افراد راهنما در سطح مناطق روستایی برای هدایت گردشگران، برخی از مهم‌ترین مسایل و مشکلات فراروی توسعه گردشگری روستایی در کشورهای آسیایی می‌باشند. هال و جنکیس[۲۴] (۱۹۹۵) در تحقیق خود با عنوان گردشگری و بازآفرینی در مناطق روستایی در کشور انگلستان به این نتایج دست یافتند که عدم توجه سازمان‌های مرتبط با صنعت توریسم به تحقیقات علمی و دانشگاهی را جزو موانع اصلی در این خصوص برشمرده‌اند.

منطقه مورد مطالعه

شهرستان اسکو یکی از شهرستان‌های بیست‌گانه استان آذربایجان‌شرقی با وسعتی معادل ۱۷۶۲/۵۹ کیلومترمربع محدوده‌ای معادل ۳/۸۷ درصد از مساحت استان را در برگرفته و در قسمت غربی استان واقع شده است. فاصله این شهرستان از مرکز استان (تبریز) برابر بیست کیلومتر است. شهرستان اسکو از شمال به شهرستان شبستر و از شرق به شهرستان تبریز و از غرب به آذرشهر و از جنوب‌شرقی به شهرستان عجب‌شیر و مراغه و از غرب به دریاچه ارومیه محدود می‌شود (شکل ۱).

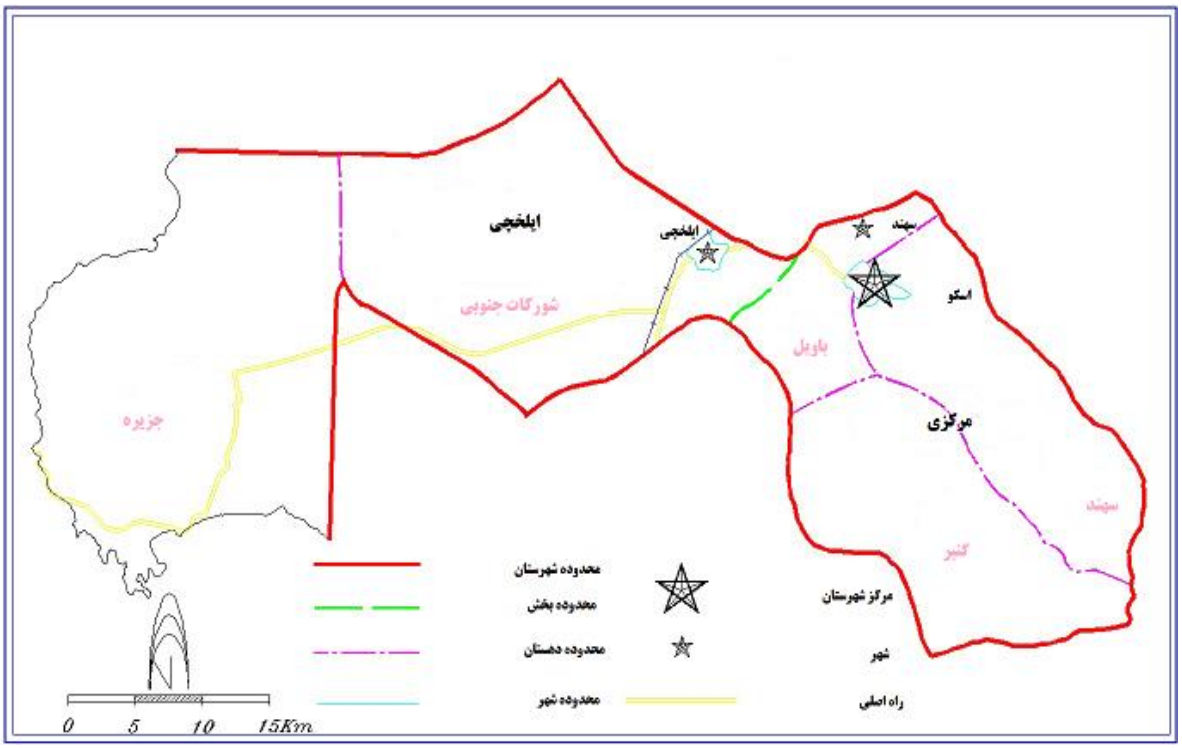
بر اساس آخرین تقسیمات کشوری شهرستان اسکو دارای دو بخش (مرکزی و ایلخچی) و ۵ دهستان (گنبر، باویل، سهند، جزیره و شورکات جنوبی) است. شهرستان اسکو با دارا بودن بیش از ۵۰ اثر تاریخی ثبت شده در فهرست آثار ملی ایران قابلیت پذیرش هزاران گردشگر و علاقه‌مند به آثار تاریخی را دارد. از جاذبه‌های گردشگری می‌توان به مساجد زیبا، روستای تاریخی کندوان و سواحل زیبای دریاچه ارومیه اشاره نمود (مقیمی اسکویی، ۱۳۹۰: ۲۲).

روستای آق‌گنبد در منطقه جلگه‌ای-کوهستانی شهرستان اسکو هست که در ارتفاع ۱۳۰۰ متر از سطح دریا استقرار دارد. این روستا در فاصله ٥٤ کیلومتری مرکز شهرستان اسکو قرار دارد که از سمت جنوب به روستای گمیچی، از

23- Rathore
24- Hall and Jenkis

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

طرف غرب به دریاچه ارومیه، از سمت شرق به محور ارتباطی تبریز-ارومیه و از شمال به روستای بوراچارلو محدود می‌شود. تغییرات جمعیتی این روستا طی سال‌های ۱۳٤٥ تا ۱۳۹۰ در جدول (۱) نشان داده شده است (دفتر فرمانداری شهرستان اسکو، ۱۳۹۱). مطابق جدول زیر جمعیت این روستا کاهش چشمگیری داشته است که از علل کاهش جمعیت این روستا می‌توان به خشک‌سالی‌های اخیر، پس‌روی آب دریاچه ارومیه و عدم تکاپوی درآمد روستائیان و بیکاری را نام برد.

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی شهرستان اسکو

جدول ۱- تغییرات جمعیتی روستای آق‌گنبد

سال	۱۳٤٥	۱۳٥٥	۱۳٦٥	۱۳۷٥	۱۳۸٥	۱۳۹۰
جمعیت (نفر)	۷۷۳	۱۰٤۸	۱۲٤۷	۱۱۷٤	۹۰٥	۷٥۹

منبع: دفتر فرمانداری شهرستان اسکو، ۱۳۹۱

روستای ساحلی آق‌گنبد دارای امکاناتی از قبیل راه آسفالت، مدرسه، آب و برق، تلفن، حمام، خانه بهداشت و نهادهایی مانند شورای اسلامی و دهیار، پاسگاه، پایگاه مقاومت و شرکت تعاونی روستایی است. اکثر اهالی ساکن در این روستا به شغل کشاورزی و دامداری مشغول می‌باشند (بانی، ۱۳۸۳: ۱۳).

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

مواد و روش‌ها

تحقیق حاضر از لحاظ میزان و درجه کنترل متغیرها، غیرآزمایشی و توصیفی، از نظر نحوه گردآوری داده‌ها، میدانی و در نهایت از لحاظ قابلیت تعمیم‌یافته‌ها، از نوع پیمایشی محسوب می‌شود. طبق سرشماری رسمی سال ۱۳۹۰ جمعیت روستای آق‌گنبد ۷۵۹ نفر در قالب ۲۶۳ خانوار است که از بین این تعداد ۲٤۰ نفر بر اساس جدول مورگان-کرجسی از طریق روش نمونه‌گیری تصادفی ساده برای انجام تحقیق انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها در این تحقیق پرسشنامه بود که با بررسی منابع و پژوهش‌های مختلف و با در نظر گرفتن اهداف و سؤالات تحقیق تدوین شده بود. جهت تعیین پایایی ابزار تحقیق پیش‌آزمون صورت گرفت که آلفای کرونباخ محاسبه‌شده برای مقیاس اصلی پرسشنامه شامل موانع توسعه گردشگری روستایی در حدود ۰/۹۷ به‌دست آمد که نشانگر پایایی قابل‌قبول بود. داده‌های به‌دست‌آمده با استفاده از نرم‌افزار آماری $SPSS_{18}$ مورد تجزیه‌وتحلیل قرار گرفت. برای تجزیه‌وتحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و استنباطی (شامل تحلیل عاملی) استفاده شد.

یافته‌ها و بحث

بیش‌تر پاسخگویان مورد مطالعه (۸٦/۷ درصد) را مردان و بقیه (۱۳/۳ درصد) را زنان تشکیل می‌دادند. میانگین سن پاسخگویان مورد مطالعه ۲۹/۵ سال و انحراف معیار آن ۹/٦٦ بود. در ضمن، کمینه و بیشینه سن افراد به‌ترتیب ۲۱ و ۷۰ سال بود. از نظر وضعیت تحصیلی نتایج توصیفی نشان داد که ٤۰ درصد از پاسخگویان تحصیلات دیپلم و ۲٦/۷ درصد پاسخگویان تحصیلات دیپلم به بالا دارند و فقط ۳۳/۳ درصد دارای تحصیلات پایین‌تر از دیپلم می‌باشند.

در این تحقیق، به‌منظور دسته‌بندی "موانع توسعه گردشگری روستایی" و تعیین میزان واریانس تبیین شده توسط هرکدام از متغیرها در قالب عامل‌های دسته‌بندی‌شده، از تحلیل عاملی استفاده شد. به‌منظور تشخیص مناسب بودن داده‌های مربوط به مجموعه متغیرهای مورد تحلیل در خصوص موانع توسعه گردشگری روستایی، از آزمون بارتلت و شاخص KMO بهره گرفته شد. معنی‌داری آزمون بارتلت در سطح اطمینان ۹۹ درصد و مقدار مناسب KMO (جدول شماره ۲)، حاکی از همبستگی و مناسبت متغیرهای مورد نظر برای انجام تحلیل عاملی بود.

جدول ۲- مقدار KMO، آزمون بارتلت و سطح معنی‌داری

مجموعه مورد تحلیل	مقدار KMO	مقدار بارتلت	سطح معنی‌داری
موانع توسعه گردشگری روستایی	۰/۸۸۰	۱۱٦۱/۱۹٦	۰/۰۰۰

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

جدول ۳- عامل‌های استخراج شده همراه با مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی آن‌ها

عوامل	مقدار ویژه	درصد واریانس تبیین شده	درصد واریانس تجمعی
زیرساختاری-رفاهی	۵/۱٤۷	۲۷/۰۸۸	۲۷/۰۸۸
اجتماعی-فرهنگی	۳/۹۷٦	۲۰/۹۲٤	٤۸/۰۱۲
سازمانی-ساختاری	۲/۳۸٦	۱۲/۵۵٦	٦۰/۵٦۸

جدول ٤- متغیرهای مربوط به هر یک از عوامل و میزان بارهای عاملی به‌دست‌آمده از ماتریس چرخش یافته

عامل‌ها	متغیرها	بار عاملی
زیرساختی-رفاهی	نامناسب بودن زیرساخت‌های عمرانی همانند جاده‌ها و راه‌های ارتباطی منطقه	۰/۸۷۲
	نامناسب بودن و کمبود تسهیلات و تجهیزات اقامتی در منطقه	۰/۷۵۵
	نامناسب بودن و کمبود تسهیلات و تجهیزات رفاهی (رستوران‌ها و غیره) در منطقه	۰/۷۲۷
	نامناسب بودن و کمبود تسهیلات بهداشتی و خدماتی در منطقه (مانند سرویس بهداشتی، جمع‌آوری زباله)	۰/۷۲۱
	عدم وجود فضاهای مناسب جهت پارک مناسب و مطمئن اتومبیل در منطقه	۰/٦٦۷
	عدم وجود فضاهای تفریحی و ورزشی در منطقه (از قبیل پارک‌ها و غیره)	۰/٦۵٦
اجتماعی-فرهنگی	عدم آشنایی روستاییان منطقه با فواید و مزایای صنعت گردشگری	۰/۷۱۲
	تعارض میان فرهنگ گردشگران و مردم منطقه	۰/٦۹۸
	عدم وجود انگیزه کافی در بین روستاییان منطقه جهت مشارکت در فعالیت‌های گردشگری	۰/٦۷۲
	عدم تمایل مردم و بخش خصوصی جهت سرمایه‌گذاری در حوزه گردشگری در منطقه	۰/٦٤۰
	گرایش غالب مردم به استفاده اختصاصی از فضاهای روستا در قالب ویلا و باغ‌های خصوصی در منطقه	۰/٦۲۳
سازمانی-ساختاری	عدم وجود نیروهای متخصص و آموزش‌دیده در زمینه‌های مرتبط با گردشگری در این منطقه	
	توزیع نامناسب گردشگران در فصول مختلف (تراکم بسیار زیاد در فصل تابستان نسبت به فصول دیگر)	
	بی‌توجهی یا کم‌توجهی دولت نسبت به این منطقه به‌خصوص در امر گردشگری	
	عدم توجه به زیباسازی منطقه	۰/٦۸۰
	نامناسب بودن بازار محصولات کشاورزی و دامی منطقه	۰/٦٦۲
	نبود یا عدم اجرای قوانین و مقررات مدون در خصوص گردشگری در منطقه	۰/٦٤۵
	عدم وجود یا ناکافی بودن خدمات اطلاع‌رسانی و تبلیغات درزمینه گردشگری در منطقه	۰/٦۳۹
	نبود یا ضعف خدمات راهنمایی و مشاوره‌ای به گردشگران در منطقه	۰/٦۲۹

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

عامل‌های استخراج شده مجموعه مورد تحلیل، همراه با مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی در جدول (۳) ارائه شده است. با توجه به اطلاعات مندرج در جدول (۳)، عامل نخست از بین سه عامل استخراجی تحت عنوان "زیرساختاری-رفاهی" با مقدار ویژه ۵/۱٤۷ به‌تنهایی تبیین‌کننده ۲۷/۰۸۸ درصد واریانس کل مجموعه مورد تحلیل بود. پس از آن، عامل دوم با نام "اجتماعی- فرهنگی" با مقدار ویژه ۳/۹۷٦ توانسته است ۲۰/۹۲٤ درصد واریانس مجموعه را تبیین نماید و عامل سوم "سازمانی-ساختاری" با مقدار ویژه‌های ۲/۳۸٦، ۱۲/۵۵٦ درصد واریانس کل را تبیین نموده‌اند. به‌طور کلی، این سه عامل درمجموع ٦۰/۵٦۸ درصد از کل واریانس را تبیین نموده‌اند که بیانگر میزان واریانس مناسب تبیین شده توسط عامل‌های استخراج شده است.

وضعیت قرارگیری مجموعه متغیرهای مرتبط با موانع توسعه گردشگری روستایی، با توجه به عوامل استخراج‌شده با فرض واقع‌شدن متغیرهای دارای بار عاملی بزرگ‌تر از ۰/۵ پس از چرخش عامل‌ها به روش وریماکس و نام‌گذاری عامل‌ها، در جدول (٤) ارائه شده است.

نتیجه‌گیری

همان‌طور که از نتایج مشخص می‌شود عامل ترکیبی زیرساختی-رفاهی به‌عنوان عامل نخست وارد تحلیل شده و بیش‌ترین میزان واریانس را به خود اختصاص داده است. به هرحال، نخستین گام جهت توسعه گردشگری روستایی مناسب بودن زیرساخت‌های عمرانی همانند جاده‌ها و راه‌های ارتباطی منطقه، مناسب بودن تسهیلات و تجهیزات اقامتی در منطقه، مناسب بودن تسهیلات و تجهیزات رفاهی (رستوران‌ها و غیره) در منطقه، مناسب بودن تسهیلات بهداشتی و خدماتی در منطقه (سرویس‌های بهداشتی، خدمات جمع‌آوری زباله و غیره)، وجود فضاهای مناسب جهت پارک مناسب و مطمئن اتومبیل در منطقه و وجود فضاهای تفریحی و ورزشی در منطقه (از قبیل پارک‌ها و غیره) هست که از اهمیت بالایی برخوردار می‌باشند.

بر اساس نتایج تحقیق، یکی دیگر از موانع توسعه گردشگری روستایی شامل عامل اجتماعی-فرهنگی است. در این زمینه بر اساس یافته‌های پژوهش، بدون تردید یکی از مهم‌ترین موانع در توسعه گردشگری، عدم آشنایی روستاییان منطقه با فواید و مزایای صنعت گردشگری، تعارض میان فرهنگ گردشگران و مردم منطقه، عدم وجود انگیزه کافی در بین روستاییان منطقه جهت مشارکت در فعالیت‌های گردشگری، عدم تمایل مردم و بخش خصوصی جهت سرمایه‌گذاری در حوزه گردشگری در منطقه و گرایش غالب مردم به استفاده اختصاصی از فضاهای روستا در قالب ویلا و باغ‌های خصوصی در منطقه است. یافته‌های این بخش از تحقیق و اهمیت عامل اجتماعی-فرهنگی در

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

پژوهش‌های مختلفی همچون مدهوشی و ناصرپور (۱۳۸۲)، ضرابی و همکاران (۱۳۹۰)، پاپ‌زن و همکاران (۱۳۸۹) و توکلی و هدایتی (۱۳۸۷) نیز مورد تاکید قرار گرفته است.

درنهایت علاوه بر موانع زیرساختاری-رفاهی و اجتماعی-فرهنگی، بر اساس یافته‌های پژوهش یکی دیگر از موانع اصلی توسعه گردشگری روستایی، عامل سازمانی-ساختاری هست که اهمیت آن در مطالعات مختلفی همچون مدهوشی و ناصر پور (۱۳۸۲)، ضرابی و همکاران (۱۳۹۰)، پاپ‌زن و همکاران (۱۳۸۹)، (هال و جنکیس[۲۵]، ۱۹۹۵) مورد تأیید قرار گرفته است. آنچه مسلم است با توجه به گستردگی و اهمیت موانع مختلف توسعه گردشگری در سطح مناطق روستایی، انتظار می‌رود تا مدیران سازمان‌ها به این موارد توجه لازم را داشته باشند برخی از مهم‌ترین آن‌ها بر اساس نتایج کسب شده شامل عدم وجود نیروهای متخصص و آموزش‌دیده در زمینه‌های مرتبط با گردشگری در این منطقه، توزیع نامناسب گردشگران در فصول مختلف سال (تراکم بسیار زیاد در فصل تابستان نسبت به فصول دیگر)، بی‌توجهی یا کم‌توجهی دولت نسبت به این منطقه به‌خصوص در امر گردشگری (جاذبه‌های گردشگری این منطقه) و عدم توجه به زیباسازی منطقه می‌باشند.

25- Hall and jenkis

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

منابع

- بانی، م (۱۳۸۳)، «***طرح هادی روستای آق‌گنبد***»، تبریز، معاونت عمران روستایی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان آذربایجان‌شرقی، صص ١٤-٦.

- بهرامی، ر (۱۳۸۹)، «بررسی قابلیت‌ها و تنگناهای توسعه گردشگری روستایی در استان کردستان»، مجموعه مقالات چهارمین کنگره بین‌المللی جغرافیدانان جهان اسلام، زاهدان، صص ۱۵- ۱.

- پاپ‌زن، ع.ح؛ قبادی، پ؛ زرافشانی، ک؛ گراوندی، ش (۱۳۸۹)، «مشکلات و محدودیت‌های گردشگری روستایی با استفاده از نظریه بنیانی (مورد: روستای حریر، استان کرمانشاه)»، ***فصلنامه پژوهش‌های روستایی***، شماره ۳، صص ۵۲-۲۵.

- توکلی، م؛ هدایتی، ص (۱۳۸۷)، «چالش‌های گردشگری در مناطق مرزی؛ مطالعه موردی سیستان و بلوچستان»، ***مجله فضای جغرافیایی***، شماره ۲۳، صص ۲۰-۱.

- جنگ‌چی کاشانی، س (۱۳۸۳)، «نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی منطقه ریجاب کرمانشاه»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، مرکز علوم تحقیقات تهران.

- رضایی، پ (۱۳۸۲)، «بررسی و مطالعه زمینه‌های گردشگری در نواحی روستایی استان چهارمحال و بختیاری به‌منظور توسعه روستایی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تهران.

- رکن‌الدین‌افتخاری، ع. ر؛ قادری، ا (۱۳۸۱)، «نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی (نقد و تحلیل چهارچوب‌های نظریه‌ای)»، ***فصلنامه مدرس***، شماره ۲، صص ٤٠-۲۳.

- رکن‌الدین‌افتخاری، ع. ر؛ مهدوی، د؛ پور طاهری، م (۱۳۸۹)، «فرآیند بومی‌سازی شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری روستایی در ایران»، ***فصلنامه پژوهش‌های روستایی***، شماره ٤، صص ٤١-١.

- ریچارد شارپلی، ج (۱۳۸۰)، «***گردشگری روستایی***»، (ترجمه نصیری و منشی‌زاده)، تهران، انتشارات منشی.

- زاهدی، ع (۱۳۷۷)، «زمینه‌ها و موانع توریسم در استان کرمانشاه»، پایان‌نامه کارشناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه رازی کرمانشاه.

- سقایی، م (۱۳۸۲)، «بررسی قابلیت‌های گردشگری روستایی در ایران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد.

- صادقی، ع (١٣٨٤)، «توریسم روستایی، جاذبه‌ها و موانع گسترش مطالعه در روستای قوری قلعه شهرستان پاوه»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه رازی کرمانشاه.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

- ضرابی، ا؛ محمدی، ج؛ فیروزی، م ع؛ گودرزی، م (۱۳۹۰)، «برنامه‌ریزی توسعه گردشگری با استفاده از مدل swot (مطالعه موردی: شهرستان نورآباد ممسنی)»، ***مجله علمی تخصصی برنامه‌ریزی فضایی***، شماره ۲، صص ۲٤-۱.

- عبدالمنافی، ط؛ ازکیا، م (۱۳۹۰)، «عوامل موثر بر صنعت گردشگری در منطقه روستایی کلاردشت»، ***فصلنامه پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی***، شماره ۱، صص ۱۱۱-۹۷.

- فرجی‌سبکبار، ح؛ مطیعی لنگرودی، ح؛ یداللهی فارسی، ج؛ کریم‌زاده، ح (۱۳۹۱)، «رتبه‌بندی زمینه‌های توسعه گردشگری در نواحی روستایی، با استفاده از مدل تاپسیس خاکستری (مطالعه موردی: نواحی روستایی شهرستان ورزقان)»، ***فصلنامه پژوهش‌های روستایی***، شماره ۱، صص ۲٦-۱.

- قادری، ز (۱۳۸۳)، «***اصول برنامه‌ریزی توسعه پایدار گردشگری روستایی***»، تهران، انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.

- قبادی، پ؛ پاپ‌زن، ع؛ زرافشانی، ک؛ گراوندی، ش (۱۳۹۱)، «مطالعه وضعیت گردشگری روستایی در روستای خانقاه از دیدگاه اهالی روستا؛ با استفاده از تئوری بنیانی»، ***فصلنامه مسکن و محیط روستا***، شماره ۱۳۷، صص ۸۲- ۷۱.

- کرمی دهکردی، م؛ کلانتری، خ (۱۳۹۰)، «شناسایی مشکلات گردشگری روستایی استان چهارمحال و بختیاری با استفاده از فن تئوری بنیانی»، ***فصلنامه پژوهش‌های روستایی***، شماره ۳، صص ۳۰-۱.

- مطیعی لنگرودی، ح (۱۳۷۵)، «اهداف جهانگردی در استان خراسان»، ***فصلنامه تحقیقات جغرافیایی***، شماره ٤۱، صص ۹۵-۸۳.

- مطیعی لنگرودی، ح؛ نصرتی، م (۱۳۹۰)، «امکان‌سنجی توسعه گردشگری در نواحی روستایی از دیدگاه گردشگران (بخش گرگان‌رود شهرستان تالش)»، ***مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی***، شماره ۱، صص ۷۲-۵۷.

- مقیمی اسکویی، ح. ر (۱۳۹۰)، «***اسکو؛ زیبایی خفته در دامنه سهند تا ساحل دریاچه ارومیه با تاکید بر جاذبه‌های گردشگری کندوان***»، تبریز، انتشارات هنر اول.

- موسایی، م (۱۳۸۳)، «تخمین تابع تقاضای توریسم در ایران»، ***فصلنامه پژوهش‌های بازرگانی***، شماره ۲۳، صص ۷۱-۵٤.

- Arntzen, J., Sethogile. T., Barnes, J., (2007), "Rural livelihoods, poverty reduction, and food security in southern africa: Is CBNRM the Answer? Washington, DC: ***International Resources Group***.

- Augustin, M., (1998), "National strategies for rural tourism development and sustainability, the experience", ***Journal of Sustainable Tourism***, 4 (3): 3-33.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

- Butler, R., Hall, C., Michael, J., Jhon, (1998), "Tourism and recreation in rural areas, London, Wiley.
- Butler, R., Hall, R., Jenkins, M., (1998), "***Tourism and recreation in rural areas "***, London Wiley.
- Fossati, A., Panella, G., (2000), "Tourism and sustainable development: A theoretical framework", ***Tourism and sustainable economic development***, Boston, Kluwer Academic Publishers.
- He, J. M., (2003), "A study on rural tourism overseas", ***Tourism Tribune***, 18(1): 76-80.
- Holland, J., Burian, M., Dixey, L., (2003), "Tourism in Poor rural areas, diversifying the product and expanding the benefits in rural, Paper No 12. [on line]: www.turismo-sostenible.rds.hn
- Li, W., (2005), "Community decision-making participation in Development", ***Journal of Annals of Tourism Research***, 33 (1):132- 143.
- Liu, A., (2006), "Tourism in rural areas: Kedah, Malaysia", ***Tourism Management***, 27: 878-889.
- Mehta, G.S., (2002), "Non-Farm Economy and Rural Development, Giri **Institute of Development studies**, (on line): planningcommission.nic.in
- Perales, R.M.Y., (2002), "Rural tourism in Spain", ***Annals of Tourism Research***, 29 (4): 1101-1110.
- Sebele, L.S., (2010), "Community-based tourism ventures, benefits and challenges: Khama Rhino Sanctuary trust, central district, Botswana", ***Journal of Tourism Management***, 31: 136-146.
- Sharpley J., Richard, G., (1997), "Rural Tourism: An introduction", ***International Thomson business press***, London.
- Rathore, N., (2012), "Rural tourism impact, challenges and opportunities", ***Journal of Business Economics & Management Research***, 2 (2): 252- 260.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]